

1 מקשה הגמרא: אף באופן שהאילנות על גבול השדה, מנין שהקבר
 2 נחרש, וְלָמָּא טוּמְאָה מְנַאִי – הרי יתכן שהקבר בפנים השדה,
 3 וְאֵילָנוֹת מְרַאִי – והאילנות רק על גבול השדה מבחוץ כמבואר,
 4 ולא נחרש מקום הקבר.
 5 מתרצת הגמרא: הברייתא דיברה בְּמִסּוּבֵינָּן – באילנות שאינם
 6 עומדים רק בגבול השדה, אלא מעורבים בכל השדה, ובאופן זה
 7 ודאי נחרש גם מקום הקבר.
 8 תירוץ נוסף: וְאֵיבָעִית אִימָא, אף אם האילנות עומדים רק על גבולי
 9 השדה אין לחשוש שמא הקבר בתוכה, דְּהָא אָמְרֵן – בברייתא
 10 לעיל (ה) שְׂאִין מְרַחֲקִין צִיּוֹן מִמָּקוֹם טוּמְאָה אלא מציינים בסמוך
 11 לה, שְׂאִי לְהַפְסִיד אֶת אֶרְצָא יִשְׂרָאֵל, ואם היה באמצע היו מציינים
 12 בסמוך לו, וכיון שציינו בסמוך לאילנות, ודאי שם ממש היה גם
 13 הקבר, וודאי שנחרש מקומו בחרישת האילנות.
 14 שנינו בברייתא (לעיל ה): רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, עַד שְׂיָהָא שָׁם יָקָן או
 15 תְּלִמִיד, לְפִי שְׂאִין הַכֹּל בְּקִיּוּאֵי בְּדָבָר.
 16 מוכיחה הגמרא: אָמַר אַבְיִי, שְׂמַע מִיָּה – מוכח מדברי רבי יהודה,
 17 צוּרְכָא מְרַבְּנָן דְּאִיבָא בְּמָתָא – תלמיד חכם הנמצא בעיר, כָּל מִילֵי
 18 דְּמָתָא עָלֶיהָ רְמִיָּא – כל עניני העיר מוטלים עליו, כיון שבקי הוא
 19 בהם, ולכן אף ציוני טומאה תלויים בו.
 20 דיני המוצא ציוני קבורות: אָמַר רַב יְהוּדָה, מִצָּא אֲבָן מְצוּיָתָא –
 21 ששפוך עליה סיד לציון, תְּחַתֵּיהָ טָמְאָ, שהקבר נמצא תחתיה,
 22 וסביבות האבן טהורים. אך אם מצא שְׂתִימִים – שתי אבנים שעליהם
 23 יש ציון, אזי דין המקום שביניהם שְׂאִים יֵשׁ סִיד בִּינְיָהֶן על הארץ,
 24 אף בִּינְיָהֶן טָמְאָ, וְאִם אֵין סִיד בִּינְיָהֶן, בִּינְיָהֶן טָהוֹר, שכיון שאין
 25 מצוין שם לטומאה תולים ששיינה שם.
 26 מקשה הגמרא: וְאִף עַל גַּב דְּלִבָּא חוֹרֵשׁ – וכי ביניהן טהור כשאין
 27 שם סיד אף בלא שנחרש ביניהן, וְהִתְנַיָּא בְּבִרְיָתָא, מִצָּא אֲבָן אַחַת
 28 מְצוּיָתָא, תְּחַתֵּיהָ טָמְאָ. מצא שְׂתִימִים, אִם יֵשׁ חוֹרֵשׁ בִּינְיָהֶן, בִּינְיָהֶן
 29 טָהוֹר, שנטהרה בחרישה, וְאִם לֹא, בִּינְיָהֶן טָמְאָ, ואף שאין שם
 30 סיד, שתולים שאף הקרקע שבין שתי האבנים המצוינות טמאה,
 31 ולא חשש לציינה כיון שצייני האבנים שבצדדיה. ואילו מדברי רב
 32 יהודה לעיל משמע שמתהר ביניהן אף בלא חרישה.
 33 מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פִּפְסָא, לעולם אם אין סיד ביניהן טהור
 34 כדברי רבי יהודה, וְהָכָּא בְּבִרְיָתָא מדובר בְּשִׁתְּפִיד שְׂפוּדָא עַל
 35 רְאִשֵׁיהֶן של האבנים וּמְרוּדָה [-נסרח] לְבָאן וּלְבָאן, וניכרים שברי
 36 סיד ביניהן, ויש להסתפק אם הם שברי ציון שהיה שם, או שנפלו
 37 מן האבנים, ולכן אִי אִיבָא חוֹרֵשׁ בִּינְיָהֶן, בִּינְיָהֶן טָהוֹר, דְּאִימּוּר –
 38 שיש לתלות ולומר שמתחת חוֹרֵשׁ הוּא (דאיקפל) [דְּאִיקְלָף] – שעל
 39 ידי החרישה נקלף הסיד מן האבנים ונפל ביניהן, ולא היה שם ציון
 40 לטומאה, וטהור, וְאִי לֹא נַחֲרַשׁ בִּינְיָהֶן, ודאי סיד זה דְּבִינְיָ בִּינְיָ הוּא
 41 – נעשה לציון בין האבנים, וְטָמְאָ.
 42 הגמרא מביאה דין נוסף בציון הקברים: אָמַר רַבִּי אִסִּי, אִם מִצָּר
 43 אָחֵד – צד אחד של גדר שבגבול השדה מְצוּיָן בציון קבר, הוּא –
 44 תחת אותו מצר טָמְאָ, וְכָל הַשָּׂדֶה בּוֹלָה מְהוּרָה, כיון שלא צוינה
 45 מארבע רוחותיה. וכן אם שְׂנַיִם – ממצרי השדה מצוינים, הֵם
 46 טָמְאִין, וְכָל הַשָּׂדֶה בּוֹלָה מְהוּרָה, מן הטעם שנתבאר. וכן אם שְׁלֹשָׁה
 47 מזהם מצוינים, הֵם טָמְאִין, וְכָל הַשָּׂדֶה בּוֹלָה מְהוּרָה. אמנם אם כל
 48 אַרְבָּעָה מצרי השדה מצוינים, יש לומר שהציון בא לטמא כל
 49 השדה, ולכן הֵן – המצרים עצמם מְהוּרָין, כיון שאין מעמידים את
 50 הציון במקום הטומאה אלא בסמוך לו כמבואר לעיל (ה), וְכָל
 51 שאר הַשָּׂדֶה בּוֹלָה מְהוּרָה, דְּאָמַר מַר (שם), אֵין מְרַחֲקִין צִיּוֹן מִמָּקוֹם
 52 טוּמְאָה, שְׂאִי לְהַפְסִיד אֶת אֶרְצָא יִשְׂרָאֵל, וכיון שהציון עומד בגבול
 53 השדה, נמצא שכל השדה מסופקת אם יש בה קבר, ולכן ציינוה.
 54 שנינו במשנה: וְיִוצְאֵין אֶף עַל הַכְּלָאִים.
 55 משמע מדברי המשנה שרק בחול המועד יוצאים לעקירת
 56 הכלאים, ולא לפניו. מקשה הגמרא: וְכִי אֲבָלָאִים דווקא בְּחֹלוֹ שְׁל

57 מוֹעֵד נִפְקִינָן, וְרַמְיָנָהוּ – והקשו על כך ממשנה (שקלים פ"א מ"א),
 58 בְּאֵחָד בְּאֵחָד מִשְׁמִיעִין בית דין לעם עַל הַשְּׂקָלִים – שיתנו מחצית
 59 השקל להקרב קרבנות ציבור, וְעַל הַכְּלָאִים – שיעקרו בעלי
 60 השדות גידולי כלאי זרעים הניכרים בין התבואה. וּפְהִמְשָׁה עֶשֶׂר
 61 בּוֹ, קוֹרִין אֶת הַמְּנִילָה בְּכַרְבִּים – ערים המוקפות חומה מימות
 62 יהושע בן נון (מגילה ב), וְיִוצְאֵין לְקוּוֹין אֶת הַדְּרָכִים – לסלק קוצים
 63 שבדרכים, וְלִתְקוֹן הַרְחֹבּוֹת מִקְלָקוּלֵי הַגַּשְׁמִים, וְלִמּוּד הַמְּקוּנָאוֹת –
 64 לנקות המקואות מזבל שנכנס לתוכן בימות הגשמים וממעטן
 65 משיעורן, וְעוֹשִׂין כָּל צוּרְכֵי רְבִים, וּמְצִינִין אֶת מְקוֹם הַקְּבָרוֹת בְּסִיד,
 66 וְיִוצְאֵין בית דין עַל הַכְּלָאִים – לבדוק שבעלי השדות עקרו
 67 הכלאים משדותיהם כפי שהורו להם, ואף עוקרים את הכלאים
 68 שנתרו בשדות. ומבואר שיצאו לעקירת הכלאים כבר בט"ו
 69 באדר, ואילו במשנתנו מבואר שיוצאים רק בחול המועד [ב].
 70 מביאה הגמרא בתירוץ הקושיא: רַבִּי אֶלְעָזָר וְרַבִּי יוֹסִי פְּרִי הַיְנִיָּא
 71 נַחֲלָקוּ בֹזֵה. חֵד אָמַר, בְּאֵן – במשנה שיוצאים בט"ו באדר, מדובר
 72 בְּכָבִיר – בתבואה שביכרה והקדימה לצמות, וּבְאֵן – במשנתנו,
 73 מדובר בְּאֶפֶיל – בתבואה שאיחרה לצמות, שבט"ו באדר עדיין לא
 74 רואים אם צמחו בה כלאים, ולכן יוצאים שוב בחול המועד פסח.
 75 וְחֵד אָמַר, בְּאֵן – במשנה שיוצאים בט"ו באדר, מדובר בְּזָרְעִים שֶׁל
 76 תבואה שמקדימות לצאת כבר אז, וּבְאֵן – במשנתנו, מדובר
 77 בְּיָרִיקוֹת שֶׁדָּרְכָם לְהִתְאַחַר, ובט"ו באדר עדיין לא ניתן לראות אם
 78 יש בהם כלאים, ולכן יוצאים לכך רק בחול המועד פסח.
 79 הגמרא מבארת אימתי יוצאים על הכלאים דווקא בזמנים הללו:
 80 אָמַר רַבִּי אִסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ שְׁדוּקָא בּוֹמְנִים אֶלּוּ יוֹצְאִים
 81 עַל הַכְּלָאִים, אֶלָּא שְׂאִין נִיָּצוּ נִיָּבָר – שהצמח היה עדיין עשב ואין
 82 הכל מכירים מאיזה מין הוא, אלא רק הבקאים, ולכן ממתנינים
 83 שיהא ניכר ולא יטעו בו, אֶכָּל אִם נִיָּצוּ נִיָּבָר – שיצא כבר פרח,
 84 והוא תחילת תולדת הפרי, וְיִוצְאֵין עָלֶיהֶן מִיד, ואין ממתנינים לזמנים
 85 אלו, כיון שלא תקנו זמנים אלו בדווקא, אלא אמרו את המציאות,
 86 שאין הדרך לצמוח בשיעור שיהא הפרח ניכר עד זמנים אלו, אך
 87 באמת אם ניכר קודם להם יוצאים מיד לראות אם צמחו בהם
 88 כלאים.
 89 הגמרא מבררת הטעם שיצאו דווקא בחול המועד: מַאי שְׂנָא
 90 דווקא בְּחֹלוֹ שְׁל מוֹעֵד דְּנִפְקִינָן – שביט דין יוצאים לבדוק
 91 הכלאים, ולא יום או יומיים לפניו לאחר שניכר ניצן התבואה.
 92 משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם שְׂכַר פְּעוּלָה
 93 דְּמוּזְלֵי נָפֵן – שהפועלים שלוחי בית דין נוטלים פחות מעות בשכר
 94 פעולתם בבדיקת וביטול הכלאים בימי חול המועד, כיון שאסורים
 95 במלאכות אחרות, ולכן מתרצים לעבוד בזול. מוסיפה הגמרא:
 96 אָמַר רַב זְבִיד, וְאִיתִימָא – ויש אומרים שרַב מְשַׁרְשֵׁיא אָמַר, שְׂמַע
 97 מִיָּה – מוכח מכך שצריך ששכר הפועלים יהא בזול, כִּי יְהִיבֵין לְהוּ
 98 – שכשנותנים להם שְׂכָר, מְכַסְפֵי תְרוּמַת הַלְשָׁפָה – ממה שתרמו
 99 ישראל יְהִיבֵין לְהוּ, דְּאִי סְלָקָא דְּעֵתָךְ מְדִידָהוּ יְהִיבֵין לְהוּ – שאם
 100 תעלה בדעתך שנותנים שכרם מבעלי השדות שפשעו וקיימו
 101 כלאים בשדותיהם, אם כן מַאי נִפְקָא לָן מִיָּנְיָהוּ – מה יצא לנו מכך
 102 שנוזיל השכר עבורם, הרי כָּל כְּמָה דְּכַעֲבוּ לִיתָן לְהוּ – כל שכר
 103 שירצו הפועלים על בעלי השדות לתת להם כעונש על קיום
 104 הכלאים. אלא ודאי נותנים שכר מכספי הקדש, ויש לצמצם
 105 בהוצאותיהם ככל האפשר, ולכן תיקנו לצאת בחול המועד שאז
 106 שכר הפעולה זול.
 107 הגמרא מבררת מה שיעור הכלאים שיש לעוקרם: וְעַד כְּמָה – מהו
 108 שיעור הזרע המתערב במין אחר שיהיה כלאים וחיוב לבטלו.
 109 משיבה הגמרא: אָמַר רַב שְׁמוּאֵל פְּרִי יִצְחָק, בְּאִתָּהּ שְׂשִׁינּוּ בְּמִשְׁנָה
 110 (כלאים פ"ב מ"א), כָּל סָאָה תבואה שְׂשִׁישׁ [-מעורב] כָּה

זה שהנפש הבהמית מכסה על הנפש האלוקית, והיינו ה'רוח שטות', שמכסה ומעלים כו', הוא רק על המידות דנפש האלוקית, אבל לא על העצמות דנפש האלוקית.

בריייתא בענין הרבצה: תנו רבנן, מרביצין – משקים השקיה מועטת בשדה לכן – בית הבעל בשביעית אכל לא פמועד. מקשה הגמרא: והא תניא בברייתא, מרביצין בין פמועד בין בשביעית. אמר רב הונא, לא קשיא, הא – הברייתא הראשונה סברה כרבי אליעזר בן יעקב שאסר במשנתנו להשקות כל השדה במועד, והא – הברייתא השניה סברה כרבנן שהתירו במשנתנו להשקות כל השדה בכל אופן.

בריייתא נוספת בענין זה: תניא אידך, מרביצין שדה לכן של ירקות ערב שביעית, כדי שיצאו הירקות בשביעית, ולא עוד אלא שמרביצין שדה לכן אף בשביעית עצמה, כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית, אך לא כדי שיצאו בשביעית.

משנה

המשנה ממשיכה לדון במלאכות שהותרו בשדה במועד ובשביעית: צדין את האישות – בריה בלא עינים ואת העבכרים, משדה האילן ומשדה הלכן של תבואה כדרבנן בהנחת מצודה, ואינו צריך לשנות בצידה. פמועד ובשביעית[ג], אף שמתקן את השדה בכך, מפני שמפסידים אותה. והכמים אומרים, משדה האילן צד כדרבנן, כיון שיש בה הפסד מרובה אם לא יצודם, ומשדה הלכן צד רק שלא כדרבנן, שצריך לשנות בצידה, משום שאין בה הפסד מרובה.

דין נוסף במלאכת דבר האבד: ומקרינן – עושים קיר לתקן את הפירצה בגדר השדה פמועד. ובשביעית בונה כותל מתחילה כדרבנן, אף שנראה שעושה שמירה לפירות, כיון שאינו מתכוין לכך אלא לשמור גוף הקרקע שלא ידרס.

גמרא

שנינו במשנה שצדים את האישות. מבררת הגמרא: מאי אישות. משיבה הגמרא: אמר רב יהודה, בריה שאין לה עינים. אמר רבא בר ישמעאל, ואיתמא – ויש אומרים שאמר זאת רב ימר בר שלמיא, מאי קרא – מזה המקור לכך בפסוק, שנאמר (תהלים נח ט), 'כמו שפלול תמים יהלך נפל אשת כל חזו שמש', כלומר, כמו שכלול ומין שרץ שכשיוצא מנרתיקו נופלים ממנו רירים – ליחות] ומתמוסס והולך עד שנימוח ונמס לגמרי, כך נופלים ומתים האישות, משום שאינם רואים את השמש. ומוכח שהבריה שאינה רואה את השמש שמה 'אשת'.

הגמרא מביאה ברייתא המוסיפה על דיני המשנה: תנו רבנן, צדין את האישות ואת העבכרים משדה הלכן ומשדה האילן כדרבנן, ומחריבין חורי נמלים הואיל ומזיקים את השדה. מבררת הברייתא: כיצד מחריבין את חורי הנמלים. משיבה הברייתא: רבן שמעון בן גמליאל אומר, מכיא עפר מחור זה של נמלים אחרים, ונותן לתוף חור זה, והן חונקין זה את זה, מפני שנמלים אינן מתערבות בין נמלים אחרות, ומכירות את האחרות על ידי שמריחות העפר הסמוך אליהן, וכשמריחות העפר ואינן מכירות בריחו, אינן מכירות הנמלים האחרות, ואז חונקות זו את זו.

הוספה על דברי הברייתא: אמר רב ימר בר שלמיא משמיה דאבבי, אימתי הנמלים אינן מכירות בריח עפר האחר, והוא דקאי – שעומדים העפר האחר וחור הנמלים כתיבי עברי נהרא – בשני צידי נהר, והוא דליבא גשרא – וגם אין גשר המחבר בין שני הצדדים, והוא דליבא גמלא – וגם אין אפילו גשר העשוי מנסר אחד, והוא דליבא מצרא – ואף לא גשר צר שעוברים עליו על ידי חבל שקושרים משני צדי הנהר להחזיק בו בהליכה בגשר. אך אם יש אף גשר צר כזה, מכירות הנמלים בעפר האחר, ואינן חונקות זו את זו.

רובע – רביעית קב של ורע ממיין אחר, ימעט ויעקור ממה שזרע כשיעור זה[א].] וכן היו עושים שלוחי בית דין בעקירת הכלאים. מקשה הגמרא: והתניא בברייתא, התקינו חכמים שיהו שלוחי בית דין מפקירין כל השדה בולח שלא עקרו בעליה את הכלאים ממנה, משום קיום הכלאים. ומבואר שכל השדה אסורה, ולא רק ימעט בשיעור המין המעורב כדברי המשנה בכלאים.

מתרצת הגמרא: לא קשיא, פאן – המשנה שאמרה ימעט, נשנתה קודם תקנה להפקיר כל השדה, ופאן – הברייתא נשנתה לאחר תקנה להפקיר הכל.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את סדר הדברים: דתניא, כראשונה היו שלוחי בית דין עוקרין הכלאים שבשדות, ומשליבין לפני בהמתן של בעלי השדות, והיו בעלי בתים שמחין בכך שתי שמחות, אחת, שמנבשין להם שדותיהן, שכשעקרו מהן הכלאים ממילא התנכשו השדות, ואחת, שמשליבין לפני בהמתם את הזרעים שנעקרו ומאכילים אותם, ומתוך כך לא נזהרו מלזרוע עוד כלאים. ואז התקינו שיהו השלוחים עוקרין את הכלאים ומשליבין על הדרכים כדי שלא יתנום לבהמותיהם. ועדיין היו שמחין שמחה גדולה על שמנבשין שדותיהן, ועדיין לא נזהרו מכלאים, ולכך התקינו שיהו מפקירין כל השדה בולח שנמצא בה כלאים.

משנה

המשנה מבארת דיני השקיית אילנות ושדות במועד: רבי אליעזר בן יעקב אומר, מושבין במועד את המים שתחת אילן מאילן לאילן על ידי עשיית דרך קטן ביניהם, כיון שאילן הוא כבית השלחין שאם לא ישקהו יפסיד הרבה, ובלבד שלא ישקה בדרך זו את כל השדה כשהיא שדה בית הבעל המסתפקת במי הגשמים, ולא תפסד אם לא ישקוה, ויש בהשקיית כולה טירחה יתירה. וכן ורעם שלא שתי – שלא היו רגילים להשקותם תמיד לפני המועד, לא ישקם פמועד, שכיון שלא הורגלו בהשקיה לא יגרם להם הפסד אם לא ישקם. והכמים מתירין בזה וכו' – בין להשקות שדה בית הבעל, ובין להשקות זרעים שלא שתו לפני המועד.

גמרא

אמר רב יהודה, אף שאמר רבי אליעזר בן יעקב במשנה שאין להשקות שדה בית הבעל, מכל מקום אם היתה שדה מטוננת – שהיתה לחה ונתייבשה, מודה שמוותר להשקותה, שבאופן זה אם לא ישקנה תיפסד הרבה.

ראיה לדברי רב יהודה מברייתא: תניא נמי הכי, בשאמרו אסור להשקותן לזרעי שדה בית הבעל פמועד, לא אמרו זאת אלא בזרעים שלא שתו מלפני המועד, אבל ורעם ששתו לפני המועד, מותר להשקותן פמועד, שאם לא ישקם יפסדו. ואם היתה שדה מטוננת, מותר להשקותה. ומוכח כדברי רב יהודה שמוותר להשקות שדה מטוננת. ואין משקין שדה גריד – שדה יבשה שאין צריך להשקותה פמועד, שלא תיפסד בכך. והכמים מתירין בזה וכו' – בין בזרעים שלא שתו לפני המועד, ובין בשדה גריד.

דין היוצא מדברי חכמים בברייתא: אמר רבינא, שמע מינה – מוכח מכך שלחכמים התירו השקיית שדה גריד במועד, דהאי תרביצא – גינה שגדלים בה ירקות שרי לתרביצי – מותר לזלף עליה מים מועטים כהולא דמועדא, ואף שאין בכך הפסד. והטעם, שהרי שדה גריד מאי מעמא התירו חכמים להשקותה, משום דאפלא משוי לה תרפא – שמועיל להקדים צמיחת הזרעים המאחרות, תכא נמי מותר לזלף מים על הגינה, שגם בזה אפלא משוי לה תרפא, וימהרו הפירות לצאת.

לא על הלחם לבדו יחיה האדם, כי על כל מוצא פי הוי' יחיה האדם, שאף-על-פי שגם באדם ישנו מוצא פי הוי', מכל-מקום צריך האדם למוצא פי הוי' שבלחם דווקא.

ממאמר מוצאי שבת-קודש, יו"ד שבט ה'תשל"ד